

УДК 37.013(092)(Філіпчук)

Григорій Васянович

Я-КОНЦЕПЦІЯ НАУКОВО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ АКАДЕМІКА ГЕОРГІЯ ФІЛІПЧУКА

Важко дати характеристику творчості феноменально обдарованої особистості, якою, незаперечно, є академік Георгій Георгійович Філіпчук. Спілкування з цією прекрасною Людиною – це завжди захоплення, це душевно-духовне враження, від якого не хочеться звільнитися, це поштовх до думання, думання у пошуку смислів буття. У цій статті намагатимемося торкнутися лише деяких основоположних ідей видатного вченого Георгія Філіпчука.

Мета статті – проаналізувати головний зміст Я-концепції науково-культурологічної творчості академіка Георгія Філіпчука.

Вчений за глибиною аналізу, широтою узагальнень, продукування нових знань. Яку б ідею не брав для свого аналізу Г. Філіпчук, він завжди намагається розглядати її всебічно, ґрунтовно, у контексті історичного розвитку і можливості використання сьогодні та в майбутньому. Вивчення змісту праць вченого засвідчує, що однією з головних проблем для нього є *націєтворчість освіти*, якій він присвячує одну з останніх монографій [8]. Вельми прикметно, що дослідник акцентує увагу на *педагогіці громадянськості*, її глибинних духовних основах – людино- та культуроцентризмі. Г. Філіпчук наголошує, що «... суспільне життя потребує культури – духовної, естетичної, етичної, громадянської, яка опирається на ґрунт світової й національної спадщини... Тому прагнення «годуватися» культурою – універсальне у вимірах людського буття, а парадигма – «культура – освіта – людина – суспільство – світ» є методологічною базою для глобального і національного розвитку» [8, с. 9].

Важливо, на думку Г. Філіпчука, припинити руйнацію підвалин національної освіти і культури, але не лише призупинити, слід нарощувати зусилля суспільства і кожної особистості для відродження

духовної спадщини українського народу, утвердження його ідентичності й умов самопізнання, самотворчості, самореалізації.

Аналізуючи сучасну ситуацію в розвитку національної освіти, Г. Філіпчук доходить висновку, що найважливішими її завданнями, цілями і функціями мають бути:

- творення духовності народу, олюднення людини;
- упровадження націокультурної парадигми;
- долання національного нігілізму, бездуховності, політичного сепаратизму;
- якісно нове осмислення державної культурно-освітньої мовної політики в період незалежності;
- зміцнення, особливо в культурно-освітньому, інформаційному, правовому просторі, авторитету української мови як державної;
- усвідомлення на загальнодержавному рівні доконаного факту, що українська освіта функціонує нині вже в іншому, на відміну від радянського, часі та просторі;
- формування шанобливого ставлення до національного прапора, гімну, державної мови та ін.;
- успішне вирішення освітніх завдань на основі опанування світових знань і досягнень, національних і загальнолюдських цінностей;
- актуалізація значущості глибоких освітніх традицій національної школи і науки в умовах глобальних реалій, новаційності завдань сучасної освіти [8, с. 23-25].

Такий аналіз вчений здійснює на основі виявлення причинно-наслідкових зв'язків, визначення дії об'єктивних і суб'єктивних чинників, взаємодії суспільних та індивідуальних умов розвитку тощо.

Отже, науково-культурологічна творчість Г. Філіпчука посилюється *польотом філософської думки, свободою мислення, логікою дискурсу*. Будучи послідовним і активним поборником *національної ідеї*, вчений постійно застосовує історичний і логічний методи дослідження. Такий підхід дозволяє, з одного боку, реконструювати минуле, усвідомити помилки, невдачі у реалізації української національної ідеї, а з іншого – знаходити правильні, реальні шляхи її здійснення. Мислитель переконливо доводить, що однією з головних причин нереалізованості національної ідеї є низький рівень самосвідомості народу і його очільників, брак єдності народу, зрадництва у найвищих ешелонах влади, деукраїнізація, слабо сформоване почуття громадянськості та патріотизму: «Гідний громадянин світу – тотожний громадянину і своєї рідної землі, власного етнічного світу. Ця якість появляється»

ся не стихійно чи біологічно, а завдяки складним суспільним трансформаціям, головне місце в яких займає освіта» [3, с. 85].

Що ж стосується реальних шляхів втілення в життя української національної ідеї, то тут Г. Філіпчук окреслює такі чинники: посилення державності, українізація всіх сфер суспільного буття, духовно-культурне, морально-естетичне, правове зростання свідомості особистості громадянина України, утвердження гуманних суспільно-державних відносин, необхідність розумного поєднання категорій «свого» і «чужого» тощо.

Однією зі складових науково-культурологічної творчості Г. Філіпчука є *експресія, енергетика, піднесеність думки*. Наприклад, окреслюючи національно-культурний контекст освітньої політики, вчений наполягає на тому, що державні та громадські інвестиції слід вкладати в людину. Це є безпрограшним і гуманним дійством [9, с. 9]. В іншому місці науковець, різко засуджуючи псевдокультурність, наголошує на тому, що неувага можновладців до розвитку культурного середовища надзвичайно негативно позначається на вихованні педагогічного потенціалу нації. І вже зовсім недопустимо, коли культивуються чужі «культурні» надбання імперського радянського минулого та ін.

Г. Філіпчук енергійно і безкомпромісно стоїть на позиції ідеології українського відродження: «... в умовах вистражданої незалежності, коли всі урядові та державні чинники конституційно зобов'язані творити в освіті та забезпечувати ідеологію українського відродження, формувати впевнений поступ до європейських цінностей на засадах демократичних свобод, прав людини», це має бути імперативом дії влади, кожного громадянина [9, с. 13].

Думка Г. Філіпчука сягає *морально-естетичного піднесення*, коли він говорить про взаємозв'язок мистецтва у процесі викладання різних дисциплін, особливо гуманітарних. Вчений переконливо доводить: «Мистецтво має займати тільки йому притаманне місце в сучасних підходах до удосконалення людини і суспільства, їхньої безпеки і прогресу. Творення європейського культурного простору, освітня інтеграція, обмін культурами, формування почуття спільності не тільки актуалізує проблему, але й стимулює гарантію, обов'язковість збереження національної ідентичності українського мистецтва» [7, с. 42]. Він акцентує на тому, що естетична потреба людини має належати до найвищої потреби синергійного рівня. А це, своєю чергою, уможливить усвідомлення нею значущості збереження світу естетизації та етизації почуттів, норм поведінки, соціо-середовища, стимулювання творчих потенцій людей.

Надзвичайної експресії та переконливості сягає думка мислителя, коли йдеться про мовну освітню політику в Україні. У кожному слові автора збірника наукових праць «Національна освіта: особистість і суспільство» відчувається біль його серця за ігнорування мовним питанням багатьох наших так званих «державників». Однак Г. Філіпчук не із тих громадян, патріотів, котрі лише проливають сльози, а реально нічого не роблять для покращення ситуації. В окресленому питанні видатний освітянин, педагог України обґрунтовує величезну низку слухних пропозицій, реалізація яких сутнісно позначилася б на розв'язанні цієї надпроблеми. Вчений пропонує: сутнісно посилити повагу й любов до рідної мови; надавати всіляку допомогу в мовно-культурній сфері своїм співвітчизникам за кордоном; зробити так, щоб українська мова була фундаментом національної ідеї; розгорнути урядову мовну і гуманітарну програми українського книгодрукування, перекладу світової літератури; зробити мову основою інформаційної, отже, національної безпеки; розширювати україномовну мережу шкіл, вишів, усіх навчальних закладів; висловлювати українською мовою (основою гуманності) найвищі духовні скарби, традиції народу; уможливити навчально-методичне і кадрове забезпечення функціонування української мови як державної, яка має консолідувати суспільство [10, с. 41, 184, 298].

Характерним для науково-культурологічної життєтворчості Г. Філіпчука є гармонія розуму і душі. Це те, що становить духовно-душевний інтелект Людини. Усе, що проходить через гостроту почуттів великого педагога сучасності, глибоко осмислюється ним на рівні інтелекту. Саме тому таким широким є спектр його бачення і шляхів розв'язання нагальних проблем людини і суспільства. Г. Філіпчука цікавить і хвилює все: рідна школа на рівні села і загальноосвітня політика; українознавство і субетнічні відносини; етнонаціональні та загальнолюдські цінності; громадянськість і патріотизм в освітньому середовищі; соборність і екстремізм; людиноцентризм і культуроцентризм; глобалізаційні й етнокультурні цінності української освіти та багато-багато іншого. Даючи оцінку Г. Філіпчуку як незрівнянному ритору, оратору, І. Зязюн із теплотою душі писав: «Його ораторські здібності завжди тримаються на глибокому змісті його інтелекту й логіки, його естетичних емоцій і почуттів, його волі, його зразкової моральної поведінкової активності. Це важливі складові психологічної Я-концепції (теорії та практики самого себе чи самої себе) кожної особистості. У Георгія вони величні гуманістичні і, як правило, для Вітчизни, для народу, для конкретної людини, для їх благополуччя» [2, с. 825].

Варто звернути увагу й на питання *екологічної освіти, екологічної безпеки українського суспільства*, які так широко і ґрунтовно представлені у наукових працях Г. Філіпчука.

Глибоко переконаний, що цим проблемам Г. Філіпчук приділяє особливу увагу не лише тому, що обіймав посаду Голови Комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики, а передусім тому, що глибоко усвідомлював їх значущість для майбутнього розвитку і безпеки нації, навіть усього людства. Підтвердженням цьому є публікація вченим низки праць із названої тематики: «Сталий розвиток та екологізація суспільства», «Філософія екологічної освіти сталого розвитку», «Словник термінів з питань екології та безпеки життя і діяльності», «Екологічна політика: національні та глобальні реалії» (чотири томне видання у співавторстві) та ін.

Філософськи осмислюючи буття української нації, Г. Філіпчук пов'язує його з процесом глобальної екологізації, не забуваючи про її регіональний аспект. А він для України сьогодні є аж надто важливим, актуальним. Наші рефлексії з цього приводу такі:

Вже трупами річок покрилась Україна,
Вже трунами ліси чорніють, наче круки,
Зчорніла антрацитами калина,
Ростуть покручені онуці і онуки.

Роса усохла й не блищить на сонці,
Горить земля – торф'яники боліт,
Пустки-хати, забиті в хрест віконця,
Пташки мовчать, забувши про політ...

Що там пташки?! Не гавкне навіть пес,
Оце і є, Людино, твій «прогрес»...

(Григорій Васянович)

Як справжній громадянин, патріот Г. Філіпчук надзвичайно занепокоєний тим, що екологічні поведінкові норми не відповідають інтересам ні людини, ні суспільства. В умовах численних екологічних катаклізмів екологічна суспільна свідомість виявляє себе переважно антропоцентрично. «Помітні разючі розходження між нормами екологічної свідомості і справжньою поведінкою людини. Антигуманні мотиви, на жаль, часто переважають раціональне ставлення до довкілля. Безперечно, що на стан екологічного виховання впливають наукові і громадські організації, державні інституції і церкви, засоби інформації і науково-популярні видання. Але основну функцію і надалі має відігравати осві-

та, зміст і структура якої, навчально-методичні і кадрові можливості недостатньо спроможні екологічно переорієнтувати особистість, ще й тому, що впродовж тривалого історичного періоду різноманітні знання про природу, її взаємозв'язок із суспільством, здоров'ям населення і безпекою розвитку людства не вивчалися. Натомість проблема екологізації мислення, позиції, дії суспільного індивідууму залишається найбільш пріоритетною» [5, с. 189].

Очевидно, що Г. Філіпчук у цьому складному питанні пріоритет віддає ноосферним, ноологічним підходам. Як відомо, основи теорії ноосфери заклав ще В. Вернадський, який писав: «Ноосфера є новим геологічним явищем на нашій планеті. У ній вперше людина стає найбільшою геологічною силою. Вона може і повинна перебудовувати своєю працею і думкою сферу свого життя, перебудовувати сутністю порівняно з тим, що було раніше. Перед нею відкриваються все більші та більші творчі можливості. І, можливо, покоління моєї онуки вже наблизиться до їх розквіту» [1, с. 241]. Такої думки дотримувалися І. Пулюй, Тейяр де Шарден, М. Моїсеєв та інші вчені. Такої думки дотримується й Г. Філіпчук, який постійно наголошує, що суголосний розвиток Природи і Суспільства, відповідальність і за Природу, і за її майбутнє вимагають спеціальної організації суспільства, створення спеціальних структур, які будуть здатні забезпечити цей спільний узгоджений розвиток. Отже, ноосфера – це такий стан біосфери, коли її розвиток відбувається цілеспрямовано, коли Розум, Культура мають можливість спрямовувати розвиток біосфери на потреби Людини, її майбутнього. Водночас, як справжній учений, Г. Філіпчук добре бачить, що сьогодні людство все ще боляче переживає відлуння техносфери, яка часто-густо є руйнівною для цілого світу. Тому він зосереджує свою увагу на ноологічно-персоналістичному рівні взаємодії Людини і Природи, отже, на рівні духовно-християнського світу особистості. Цей рівень дозволяє широко користуватися фундаментальними етичними, естетичними, психологічними і ноологічними категоріями і поняттями, а також нормами і правилами християнського морально-духовного змісту [6, с. 671-672].

З усього контексту наукових і публіцистичних праць Г. Філіпчука рельєфно окреслюється надзвичайно слушна думка: жодні постанови, декларації, концепції, доктрини щодо реалізації завдань екологічної, та й усієї загальної освіти не можуть бути якісно виконані без компетентної особистості Вчителя. Як багатолітній педагог, освітянин Г. Філіпчук тут постає *справжнім Лицарем, захисником Учителя*. Він із боєм пише: «... держава спроможна і зобов'язана чинити так, щоб

в Україні не було соціально незахищеного педагога, науковця, пригнобленого і беззарплатного, позбавленого не те що Інтернету, а й фахового журналу, книжки, освітянської газети» [4, с. 253]. Далі вчений наголошує: вчитель має чітко відчувати, що за приниження його прав і свобод (затримка зарплати, невидача земельного паю, інші соціальні виплати) причетний до цього чиновник має бути покараний Законом України. Інакше Україна на європейському (і не тільки) ринку праці продукуватиме й надалі легіони дешевих гувернанток та обслугову для літніх людей із високоосвічених педагогів [4, с. 253]. Однією з першопричин сучасного ганебного стану вчителя в суспільстві, на думку Г. Філіпчука, є низький рівень культури можновладців. Тому так і сталося, що головна фігура суспільного прогресу – вчитель, вихователь, професор – перебуває на одному з найнижчих щаблів ієрархії державної уваги. Звідси тотальна недовіра до влади, і вона її зможе повернути лише тоді, коли почнеться реальне виконання загальнонаціональної програми «Учитель». «Першочергово необхідно забезпечити дію державних соціальних гарантій, докорінно змінити у бік інтересів педагога систему пенсійного забезпечення, медичного обслуговування. Майже 2/3 українських педагогів потребують допомоги психотерапевта» [11, с. 501]. Зважаючи на критичну ситуацію щодо можливості доступу вчителя до культурних, інформаційних, інтелектуальних джерел, було б доцільно, на думку Г. Філіпчука, надавати працівникам освітньої галузі право безплатно відвідувати державні бібліотеки, сформувати пільгову систему для відвідування музеїв, галерей, виставок тощо.

На основі викладеного можна сформулювати такі висновки:

1. Я-концепція науково-культурологічної творчості Г. Філіпчука є гуманною й демократичною, відповідає інтересам, потребам сучасної особистості й українського суспільства.

2. Провідним у творчому доробку вченого є обґрунтування національної ідеї, творення духовності народу на засадах культури, освіти, національних і загальнолюдських цінностей.

3. Виховання громадянина, патріота України може бути ефективним на основі гармонійної єдності державної культурно-освітньої політики та всієї громадської спільноти країни.

4. Культурологічний підхід у творчості Г. Філіпчука є головним і в системі екологічної освіти. Її якісна організація і впровадження створюють реальні умови й можливості екологічної безпеки суспільства.

Посилання:

1. Вернадский, В. И. Научная мысль как планетарное явление / Владимир Иванович Вернадский. — М. : Наука, 1991. — 271 с.
2. Зязюн, І. А. Про велич «Я-концепції» тендітної людської душі мого побратима / Іван Андрійович Зязюн // Філіпчук Г. Г. Національна освіта і суспільство : збірник наукових праць / Георгій Філіпчук. — Чернівці : Зелена Буковина, 2013. — С. 825-828.
3. Філіпчук, Г. Г. Громадянський і компетентнісний виміри етноособистості / Георгій Георгієвич Філіпчук // Інноваційність у науці і освіті : наукове видання до ювілею професора, доктора хабілітованого Франтішека Шльосека / [В. Кремень (голова редкол.), Є. Куніковські (заст. голови), Н. Ничкало (заст. голови); упоряд. Н. Ничкало; І. Савченко], Хмельницький національний університет. — К. : Богданова А. М., 2013. — С. 85-95.
4. Філіпчук, Г. Г. Держава має чинити так, щоб в Україні не було жодного соціально незахищеного педагога / Георгій Георгієвич Філіпчук // Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство : збірник наукових праць. — Чернівці : Зелена Буковина, 2013— – С. 249-264.
5. Філіпчук, Г. Г. Екологічна освіта та ідеологія національного буття / Георгій Георгієвич Філіпчук // Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство : збірник наукових праць. — Чернівці : Зелена Буковина, 2013. — С. 189-193.
6. Філіпчук, Г. Г. Екологічна освіченість і культура в контексті безпеки / Георгій Георгієвич Філіпчук // Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство : збірник наукових праць. — Чернівці : Зелена Буковина, 2013. — С. 665-675.
7. Філіпчук, Г. Г. Культурологічна основа сучасної освіти / Георгій Георгієвич Філіпчук // Педагогічна і психологічна науки в Україні : збірник наукових праць до 15-річчя АПН України : у 5 томах. — Том 2: Дидактика, методика, інформаційні технології. — К. : Педагогічна думка, 2007. — С. 37-45.
8. Філіпчук, Г. Г. Націєтворчість освіти : монографія / Георгій Георгієвич Філіпчук. — Чернівці : Зелена Буковина, 2014. — 400 с.
9. Філіпчук, Г. Г. Національно-культурний контекст освітньої політики / Георгій Георгієвич Філіпчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2013. — № 1. — С. 9-24.
10. Філіпчук, Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство : збірник наукових праць / Георгій Георгієвич Філіпчук. — Чернівці : Зелена Буковина, 2013. — 844 с.
11. Філіпчук, Г. Г. Освіта – влада – суспільство / Георгій Георгієвич Філіпчук // Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство : збірник наукових праць. — Чернівці : Зелена Буковина, 2013. — С. 491-503.

References (transliterated and translated):

1. Vernadsky, V. I. Nauchnaya mysl kak planetarnoye yavleniye (Scientific thought as a planetary phenomenon). Moscow, 1991. 271 p.
2. Ziazun, I. A. Pro velych «Ja-kontseptsii» tenditnoi liudskoi dushi moho pobraty-ma (About the greatness of «self-concept» of my sworn brother's fragile human soul) // Filipchuk H. H. Natsionalna osvita i suspilstvo : zbirnyk naukovykh prats

- (National Education and Society : A collection of scientific papers). Chernivtsi, 2013. P. 825-828.
3. *Filipchuk, H. H.* Hromadianskyi i kompetentnisnyi vymiry etnoosobystosti (Civic and competency measurements of ethnoconformity) // Innovations in science and education : scientific publications for the anniversary of Professor, Doctor habilitatus Frantisek Shlosek / [V. Kremen (ed.), Ye. Kunikovski, N. Nychkalo; Compiled by N. Nychkalo; I. Savchenko], Khmelnytskyi National University. Kyiv, 2013. P. 85-95.
 4. *Filipchuk, H. H.* Derzhava maie chynyty tak, shchob v Ukraini ne bulo zhodnoho sotsialno nezakhyschenoho pedahoha (The state must act in such a way so that in Ukraine there would not be any socially unprotected teacher) // *Filipchuk H. H.* Natsionalna osvita: osobystist i suspilstvo : zbirnyk naukovykh prats (National Education: Personality and Society : A collection of scientific papers). Chernivtsi, 2013. P. 249-264.
 5. *Filipchuk, H. H.* Ekolohichna osvita ta ideolohiia natsionalnoho buttia (Environmental education and ideology of national life) // *Filipchuk H. H.* Natsionalna osvita: osobystist i suspilstvo : zbirnyk naukovykh prats. (National Education: Personality and Society : A collection of scientific papers). Chernivtsi, 2013. P. 189-193.
 6. *Filipchuk, H. H.* Ekolohichna osvichenist i kultura v konteksti bezpeky (Environmental education and culture in the context of security) // *Filipchuk H. H.* Natsionalna osvita: osobystist i suspilstvo : zbirnyk naukovykh prats. (National Education: Personality and Society : A collection of scientific papers). Chernivtsi, 2013. P. 665-675.
 7. *Filipchuk, H. H.* Kulturolohichna osnova suchasnoi osvity (Cultural foundation of modern education) // Pedagogical and psychological science in Ukraine : a collection of scientific papers for the 15th anniversary of Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, in 5 volumes. Volume 2: Didactics, methodology, information technology. Kyiv, 2007. P. 37-45.
 8. *Filipchuk, H. H.* Natsiitvorchist osvity : monohrafiia (Nation creation of the education : A monograph). Chernivtsi, 2014. 400 p.
 9. *Filipchuk, H. H.* Natsionalno-kulturnyi kontekst osvitnoi polityky (National and cultural context of education policy // Pedagogy and Psychology of Professional Education, 2013. № 1. P. 9-24.
 10. *Filipchuk, H. H.* Natsionalna osvita: osobystist i suspilstvo : zbirnyk naukovykh prats (National Education: Personality and Society : A collection of scientific papers). Chernivtsi, 2013. 844 p.
 11. *Filipchuk, H. H.* Osvita – vlada – suspilstvo (Education – Power – Society) // *Filipchuk, H. H.* Natsionalna osvita: osobystist i suspilstvo : zbirnyk naukovykh prats (National Education: Personality and Society : A collection of scientific papers). Chernivtsi, 2013. P. 491-503.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2015

Г. Васянович

**Я-концепция научно-культурологического творчества
академика Георгия Филипчука**

В статье анализируются основополагающие педагогические идеи академика Георгия Георгиевича Филипчука. Акцентируется, что одной из главных проблем для ученого является нациетворчество образования. Национальное образование, по мнению Г. Филипчука, должно активно формировать духовность народа, качественно новое мышление, а также воспитывать почтительное отношение к государственному языку, культуре украинского народа, способствовать овладению общечеловеческими ценностями. Мыслитель определяет реальные пути воплощения в жизнь украинской национальной идеи, среди которых главными являются: усиление государственности, украинизация всех сфер общественной жизни, духовно-культурный, нравственно-эстетический, правовой рост сознания личности гражданина Украины, утверждение общественно-государственных отношений. На основе научного поиска доказываем, что для Г. Филипчука характерным в его творческой Я-концепции является экспрессия, энергетика, возвышенность мысли, гармония ума и души. Особого внимания заслуживают проблемы экологического образования, которые основательно излагаются ученым в различных трудах. Я-концепция Г. Филипчука направлена также на подготовку современного учителя, без которого невозможно реализовать актуальные проблемы развития личности и общества.

Ключевые слова: Я-концепция, личность, природосоответствие, культуросоответствие, национальная идея, образование, экологическое образование.

H. Vasianovych

**Self-concept of Scientific and Cultural Creative Activity
of Academician Heorhiy Filipchuk**

The article analyzes the fundamental pedagogical ideas of Academician Heorhiy Filipchuk. The author stresses that one of the main challenges for the scientist is the creation of nation in the education. National education, according to H. Filipchuk, must actively shape people's spirituality, qualitatively new thinking, as well as foster the respect for the state language, Ukrainian culture, and human values. The educator outlines the practical ways of the Ukrainian national idea implementation, among which there are: strengthening of the statehood, Ukrainization of all the spheres of so-

cial life, spiritual and cultural, moral and aesthetic, and legal growth of the consciousness of the personality of the citizen of Ukraine, and the establishment of social and state relations. Based on the scientific research the author proves that expression, energetics, elevation of thought, harmony of mind and soul are the main characteristics of H. Filipchuk's Self-concept. The problems of environmental education are thoroughly outlined by the scientist in his various works. Self-concept of Heorhiy Filipchuk is also aimed at preparing modern teacher, which is essential for realizing the actual problems of the individual and the society.

Key words: Self-concept, personality, nature conformity, culture conformity, national idea, education, environmental education.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор П. І. Сікорський